

**Eindevaluatierapport Bonding-,
Bridging- en Linking-
bijeenkomsten
Wegen van de resultaten van
het project Rotterdam voorbij
discriminatie**

**Rotterdam
voorbij discriminatie**

D4.3 NL

D4.3 NL

Eindevaluatierapport Bonding-, Bridging- en Linking-bijeenkomsten

Wegen van de resultaten van het project Rotterdam voorbij discriminatie

Colofon

Het project Rotterdam voorbij Discriminatie is een samenwerkingsverband van:

Gemeente Rotterdam

Antidiscriminatiebureau RADAR

Kenniscentrum Art.1

Het project is financieel mede mogelijk gemaakt door het Programma Rechten, gelijkheid en burgerschap (2014-2020) van de Europese Unie

Leden van het projectteam zijn:

RADAR: Dounia Jari, Tikho Ong, Karin Oppeland, Sidris van Sauers
Gemeente Rotterdam: Hicham el Abbas, René Keijzer, Marthe Schippers, Corrie Wolfs
Art.1: Huub Beijers (auteur)

RADAR

Grotekerkplein 5
3011 GC, Rotterdam
010-4113911
info@radar.nl

Rotterdam, Februari 2023

Het wegen van de resultaten van het Rotterdam voorbij discriminatie project De evaluaties samengevat

In dit project wordt het concept van sociaal kapitaal gebruikt als basis van een methodologie voor verandering, die drie fasen omvat: (1) bonding; (2) bridging en (3) linking, volgens de eigenschappen van sociaal kapitaal zoals geconceptualiseerd door Robert Putnam (Putnam, 1993, 1995; Szreter & Woolcock, 2004). Het is echter belangrijk op te merken dat Putnam het concept nooit als zodanig heeft gebruikt, maar alleen als een beschrijvende maatstaf voor sociale cohesie binnen de gemeenschap.

Gegevens worden verzameld in focusgroepsessies, geleid door een moderator die opent met brede vragen en zich langzaam concentreert op het onderwerp van interesse. In het project werden drie hechtingsbijeenkomsten per gemeenschap, vijf bridgingbijeenkomsten voor deelnemers uit de drie gemeenschappen samen en vier verbindingsbijeenkomsten georganiseerd (in totaal 18 bijeenkomsten). In de bonding- en bridgingfase werd geaggregeerde kennis van eerdere bijeenkomsten teruggekoppeld naar de deelnemers door middel van presentaties en memo's. Elke bijeenkomst werd afgesloten met een 'rondje' door de deelnemers. Elke bijeenkomst werd afgesloten met een rondje 'wat neem je mee van deze bijeenkomst'-feedback. De resultaten werden vastgelegd als evaluatie van de tevredenheid van de deelnemers. Elke fase (zie tabel 1) werd afgesloten met een evaluatievragenlijst die de algemene waardering voor het programma, de opbouw van sociaal kapitaal en de tevredenheid over de organisatie van de bijeenkomst meet. De items in de vragenlijst zijn gescoord op een vijfpuntsschaal (helemaal mee eens - bijna helemaal mee eens - neutraal - helemaal niet mee eens - helemaal niet mee eens) in de fase van binding en overbrugging. De waardering van de ambassadeurs in de koppelingsfase werd gescoord op een tienpuntsschaal. De scores zijn omgezet in een cijfer op een schaal van 1-10 en het gemiddelde cijfer voor elke beoordelingscategorie werd afgezet tegen het succescriterium van 75% van de deelnemers die van mening zijn dat het onderwerp positief verbeterd is, op basis van de bijeenkomsten (cijfers ≥ 6). In woorden worden waarderingsscores beoordeeld als negatief (≤ 5), neutraal (≥ 5), positief/voldoende (≥ 6), goed (≥ 7), zeer goed (≥ 8) en uitstekend (≥ 9).

	Bonding	Bridging	Linking	Overall
Ambassadors	3	1	1	1
Linking partners			4	
Conference participants				1

mei 2023. Om een zo groot mogelijke dekking te bereiken werden de vragenlijsten vlak voor het einde van de bijeenkomsten persoonlijk overhandigd met potloden en werden de deelnemers expliciet uitgenodigd om ze in te vullen.

De bijeenkomst(en) werden geëvalueerd op:

1. Aantal deelnemers
2. Algehele waardering (voldoen aan de verwachtingen en doelstellingen; relevantie voor persoonlijke situatie; aansluiten bij voorkennis; participatiewaarde)
3. Toename van sociaal kapitaal (groei van vertrouwen in samenwerking met andere deelnemers, toename van contacten toename van competenties). In de laatste fase werd het maken van afspraken met linking partners en het vooruitzicht op echte verandering toegevoegd aan de beoordeling van de groei van sociaal kapitaal.

4. Groei van vertrouwen in lokale overheden (sinds bridgingfase)
5. Kwaliteit van de organisatie van de bijeenkomst(en) (locatie; catering; moderatie)
6. Evaluatie door externe deelnemers (algemene waardering; verbindend effect; organisatie)
7. Criteria voor succes: de initiatiefnemers van het project stelden een vooraf bepaald criterium van 75% positieve waardering. In dit rapport evalueren we of aan dit criterium is voldaan in de verschillende fasen van het project.

1. Aantal deelnemers

Het proces begon met vijftig deelnemende ambassadeurs. Om verschillende redenen hebben 25 van hen ontslag genomen en zijn niet meer komen opdagen. De meesten van hen werden verschillende keren uitgenodigd om weer mee te doen, door hen te mailen, te bellen, te informeren en uit te nodigen voor elke bijeenkomst. Voor sommigen was dit een stimulans om daadwerkelijk terug te komen en weer deel te nemen aan de gesprekken. Anderen hadden echter blijkbaar geen motivatie of mogelijkheden om aan het project deel te nemen, of hadden andere prioriteiten. De bijeenkomsten vonden plaats van 18.00 uur tot 21.00 uur. Voor veel ambassadeurs volgde dit op een drukke dag op het werk of thuis. Verschillende ambassadeurs zeiden ook dat de bijeenkomsten een grote emotionele investering vroegen. Waarschijnlijk verklaart dit een deel van de afwezigheid. Tijdens het proces besprak een ambassadeur haar ontevredenheid in de groep - ze kon zich niet langer vinden in de opzet van het project - en haakte vervolgens af.

In het begin van het project hadden de teamleden een persoonlijk gesprek met alle kandidaten om hen te informeren en om persoonlijke toestemming te krijgen voor hun deelname en de verwerking van hun persoonlijke gegevens. Op basis van herhaalde uitnodigingen na afwezigheid en de gesprekken die de community-experts met ambassadeurs hadden, wordt het aantal afvallers als een natuurlijk verloop beschouwd en binnen de grenzen van de verwachtingen.

In de evaluatie van de laatste fase is de ambassadeurs gevraagd aan te geven of zij vacatiegelden (60 € per bijeenkomst) in de toekomst relevant vinden voor deelname aan het platform a Rotterdam beyond discrimination. Voor de respondenten uit de Islamitische gemeenschap is dit belangrijk (7,6/10) en in mindere mate ook voor vertegenwoordigers uit de andere gemeenschappen (gemiddeld 6,17/10). Het is duidelijk dat de ambassadeurs deze vacatiegelden niet irrelevant vinden, gemiddeld 68,4% van hen vindt ze belangrijk ($\geq 6/10$). Dit komt overeen met de behoefte die ze meermaals uitspraken om hun inzet en bijdrage te waarderen en de waarde die dit niet alleen voor henzelf heeft, maar ook voor het verbeteren van het sociale kapitaal van de stad als geheel. Hun bijdrage is niet vrijblijvend.

In totaal 100 mensen reageerden op de uitnodiging en namen deel aan de laatste fase als verbindende partner uit vier domeinen: gemeente en politie; media; onderwijs en ten slotte sociaal-culturele en gemeenschapsgebonden basisorganisaties. Tachtig van deze externe deelnemers dienden een evaluatieformulier in.

2. Algemene waardering

De beoordelingen van de ambassadeurs voor het algemene programma varieerden van goed tot slecht tot voldoende in de verschillende fasen van het project en lijken de uitdagingen te weerspiegelen waarmee ze werden geconfronteerd op het gebied van interpersoonlijke en groepsdynamiek in het proces.

Op basis van de beoordelingen kan de hechtingsfase worden gezien als een bewustmakingsfase. Dit was specifiek voor de islamitische gemeenschap (9,2/10). Wat opvalt is het feit dat men zich er in de bijeenkomsten bewust van is (geworden) dat discriminatie zozeer onderdeel is geworden van de dagelijkse ervaring dat men het als 'normaal' is gaan ervaren en het bijna niet meer als abberant 'ziet', terwijl het niet getolereerd zou moeten worden. Het delen van ervaringen en wederzijdse erkenning hielpen om het bewustzijn hiervan te vergroten, en islamofobie en discriminatie van de moslimgemeenschap stonden bij velen hoog op de agenda en werden als een zeer urgent probleem beschouwd. Hetzelfde gevoel van urgentie werd gezien bij deelnemers uit de zwarte gemeenschap, die de bijeenkomst(en) met 8,5/10 waardeerden. In beide gemeenschappen ondersteunen

	Bonding	Bridging	Linking	Av.
Islamic	9,2	5,83	7,6	7,5
Jewish	7,8	6,61	6,83	7,1
Black	8,5	5,42	6,28	6,7
Av.	8,5	5,95	6,71	7,0

kwalitatieve opmerkingen dit. De algemene waardering was ook goed in de Joodse gemeenschap (7,8/10), maar de bijeenkomsten voldeden blijkbaar in mindere mate (7/10) aan de verwachtingen dan in de andere gemeenschappen. De gemiddelde waardering voor de bijeenkomsten werd als zeer goed beoordeeld (8,5/10).

De bridgingfase kan gezien worden als de fase van het overbruggen van verschillen, wat ten koste ging van veel inspanning. De algemene waardering daalt naar gemiddeld 5,95/10. Alleen de Joodse gemeenschap scoort iets hoger. Alleen de Joodse gemeenschap zit iets aan de positieve kant van de schaal. Wat betreft de relevantie van de bijeenkomsten wijzen de ambassadeurs in hun commentaar op de beoordelingen vooral op de onderlinge relaties. Het is het proces van interpersoonlijke en intergroeps-groei dat opvalt in de kwalitatieve gegevens: elkaars pijn en ervaring zien, delen, de kracht van woorden ervaren, kwetsbaarheid van anderen zien. Het wordt ervaren als het verdiepen van kennis en het bijdragen aan wederzijds begrip. In mindere mate wordt het gezien als relevant voor het tegengaan van discriminatie daarbuiten. Tijdens de bijeenkomsten wordt benadrukt dat discriminatie tussen de leden van deze nieuwe gemeenschap moet worden uitgesloten. Een lineair proces wordt niet gezien. De focus verschilt van binding en wederzijdse erkenning, tot leren en ontdekken wie de anderen zijn die aan jouw kant staan en of ze te vertrouwen zijn. In de eindevaluatiebijeenkomst werd gemeld dat men vond dat er in deze fase te weinig tijd was om kennis uit te wisselen over elkaars gemeenschap en geschiedenis en ervaringen met racisme en discriminatie.

In de Linkingfase stijgt de algemene waardering weer. Gemiddeld is de waardering 6,71/10. De ambassadeurs van de Islamitische gemeenschap zijn het meest positief (7,60/10) over de bijeenkomsten vergeleken met de Joodse (6,83/10) en de Zwarte gemeenschap (6,28/10).

3. Toename van sociaal kapitaal

Opvallend is dat de waardering voor toename van sociaal kapitaal in de hechtingsfase in alle drie de gemeenschappen matig is: 7,1/10 gemiddeld. Mensen lijken niet snel het vertrouwen uit te spreken dat ze discriminatie en racisme kunnen omkeren met mensen uit hun eigen gemeenschap. Aan de andere kant werd ook gezegd dat er te weinig tijd was om goed met elkaar bezig te zijn en dat mensen graag zouden zien dat de bindingsbijeenkomsten doorgaan. Dit wil niet zeggen dat er geen bindingseffecten zijn, want juist uit de kwalitatieve gegevens en feedback per bijeenkomst blijkt dat

er wel wederzijds vertrouwen is. Het onderwerp wordt over het algemeen als zeer relevant ervaren en er wordt ook duidelijk gemaakt dat mensen tegen een 'witte muur' aanlopen die zich niet snel gewonnen geeft. Laag vertrouwen kan ook de machteloosheid uitdrukken die men ervaart tegenover deze (segregatie). In alle drie de gemeenschappen komt regelmatig naar voren dat antisemitisme, anti-zwart racisme en islamofobie en oriëntalisme al een lange geschiedenis hebben en niet gemakkelijk uit te roeien zijn.

In de bridgingfase dalen de waarderingen voor de groei van sociaal kapitaal iets naar gemiddeld 5,95/10, wat enigszins begrijpelijk is gezien de uitdagingen van het bespreken van kwetsbare situaties met mensen buiten de eigen gemeenschap. Ze zijn echter nog steeds positief. Deelnemers uit de moslimgemeenschap zijn iets positiever over de groei van sociaal kapitaal dan deelnemers uit de andere twee gemeenschappen. Tegelijkertijd hebben deelnemers uit de Joodse en Zwarte gemeenschap minder vertrouwen in de toename van hun vertrouwen in de islamitische deelnemers. Slechts 40% van hen denkt dat er sprake is van een positieve groei (>6/10), terwijl het vertrouwen in de zwarte gemeenschap is gegroeid volgens

71,4% van de deelnemers uit de joodse en moslimgemeenschap. Dit kan worden verklaard door het feit dat leden van de zwarte gemeenschap tijdens de bridgingbijeenkomsten kwesties en vragen naar voren brachten die relatief meer tijd

vergden en diepgaand werden besproken. Deze factor richt zich op de sociale kwaliteiten van het bridgingproces (wederzijds vertrouwen, groeiende contacten, competenties en bereidheid tot samenwerken) en op basis van de kwalitatieve evaluaties zou men kunnen zeggen dat andere ambassadeurs het gevoel hadden dat kwesties uit de zwarte gemeenschap sommige bijeenkomsten domineerden, ten koste van hun bijdrage.

	Bonding	Bridging	Linking (process)	Linking (result)	Av.
Islamic	8,0	6,59	7,65	6,76	7,22
Jewish	6,0	5,63	6,77	5,70	6,03
Black	7,4	5,76	6,15	5,80	6,28
Av.	7,1	5,99	6,85	6,03	6,49

Table 3: increase social capital (on a scale of 1-10)

Alle gemeenschappen waarderen het leereffect (groei in kennis en bereidheid om autoriteiten aan te spreken) van de bridgingbijeenkomsten als hoog. Dit ondersteunt het idee dat de overbrugging een leerfase was waarin voorzichtig vertrouwen groeide tussen mensen uit verschillende gemeenschappen. Dit wordt ondersteund door de eindevaluatie waarin deelnemers uit alle gemeenschappen aangaven meer tijd nodig te hebben om elkaar beter te leren kennen in de bridgingfase, net als in de hechtingsfase.

In de bridgingfase haakte één deelnemer af omdat het witte perspectief volgens haar niet in beeld kwam, gedefinieerd als het perspectief van "de afwezige aanwezige" (M'charek, 2014). De deelnemer stelde: "Jullie vragen mij om een positieve rol te spelen, maar dat kan alleen als de onderdrukker erkent dat hij de aanstichter is". Dit impliceert dat deze deelnemer niet de aanwezigheid van het Witte standpunt wilde, maar de erkenning van het verkeerde handelen.

In de laatste fase (koppelen) werd sociaal kapitaal beoordeeld op procesaspecten zoals: kwetsbaar durven zijn; gelijkwaardigheid en wederkerigheid in de gesprekken; verbeterde contacten met leeftijdsgenoten; verbeterde coördinatie; en toegenomen kennis en begrip van de situatie. De waardering voor de groei van deze aspecten van sociaal kapitaal was vergelijkbaar met de hechtingsfase (6,85/10). Opnieuw waren de ambassadeurs van de Islamitische gemeenschap het meest positief (7,65/10).

De ambassadeurs waren minder positief over de resultaten van de koppelingsfase. Dit werd gemeten door te vragen naar hun waardering voor het vooruitzicht van echte verandering, het deel uitmaken van een gemeenschap van verandering, toename van vertrouwen in de gemeente, een beoordeling

van groei in begrip van de kant van de autoriteiten voor de situatie van de ambassadeurs en tenslotte een beoordeling van de mate waarin overeenkomsten werden bereikt als resultaat van de koppelingsfase. Ambassadeurs van alle gemeenschappen waren minder positief over dit aspect van de koppeling, met een gemiddelde waardering van 6,03/10. Het meest negatief waren ze over de toename van het begrip van de autoriteiten voor de situatie van de ambassadeurs. Het meest negatief waren ze over de toename van het vertrouwen in de gemeente (5/10) en de mate waarin overeenkomsten werden bereikt (5,5/10).

4. Toename van vertrouwen in lokale autoriteiten als effect

Bij het beoordelen van het sociaal kapitaal van een gemeenschap speelt ook het vertrouwen een rol dat men heeft dat het proces zal bijdragen aan een serieuze en duurzame inzet van lokale autoriteiten om discriminatie en racisme te bestrijden. Is dat vertrouwen gegroeid tijdens het bonding-, bridging- en linkingproces? Om de veiligheid in de verbindingsfase te garanderen, waren er geen vertegenwoordigers van de gemeente aanwezig bij de bijeenkomsten. En het vertrouwen in de lokale autoriteiten werd niet beoordeeld. Dit was een vergissing omdat het als nulmeting had kunnen dienen. In de bridgingfase was de gemeente bij elke bijeenkomst aanwezig.

In deze bridgingfase beoordelen de ambassadeurs de groei van het vertrouwen als onvoldoende (4.2/10). De gemeente speelde in deze fase nog geen substantiële rol en was voor het eerst aanwezig als waarnemer van het gesprek of als gespreksleider in een subgroep, maar niet als gesprekspartner. Dat het vertrouwen in dit geval langzaam terugkeert, heeft zeker ook te maken met het feit dat lokale overheden niet alleen als oplossing maar ook als bron van het probleem van discriminatie en racisme worden gezien.

In de koppelingsfase waren de ambassadeurs verdeeld over de toename van het vertrouwen in de gemeente, maar de negatieve waardering nam af en over het algemeen waardeerden de ambassadeurs de gemeente relatief minder negatief dan in de fase ervoor (5/10). Dit kan als een positieve ontwikkeling worden beschouwd.

Het vergroten van het vertrouwen in de gemeente was een van de gewenste resultaten van het hele project. Om het mogelijk negatieve effect van de algemeen gepercipieerde kloof tussen lokaal bestuur en burgers te vermijden en om het beeld van vertrouwen in onbevooroordeelde rechtspraak te verbreden, vroegen we in deze laatste fase ook naar vertrouwen in de samenleving. Vertrouwen in de samenleving werd geoperationaliseerd door te vragen naar de beoordeling van (1) groei van vertrouwen in rechtspraak als norm voor Rotterdam; (2) beoordeling van het in een bevoorrechte positie worden geplaatst binnen de gemeenschap; (3) groei van betrokkenheid bij gemeentelijke inspanningen gericht op het tegengaan van discriminatie.

De islamitische ambassadeurs zijn hierover het meest positief (7,87/10). Zij voelen zich betrokken, voelen zich onderdeel van een nieuwe gemeenschap en voelen zich bevoorrecht. Deze betrokkenheid wordt ook positief beoordeeld door de ambassadeurs van de Joodse en de Zwarte gemeenschap (7,33 & 7,21/10). De ambassadeurs vinden blijkbaar dat ze deel zijn gaan uitmaken van een gemeentelijk proces, maar aarzelen over de betrokkenheid van hun tegenhanger.

	Bonding	Bridging	Linking	Av.	Trust in society
Islamic	-	3,93	5,40	4,66	7,80
Jewish	-	4,29	5,17	4,73	7,33
Black	-	4,38	4,57	4,47	7,21
Av.	-	4,20	5,04	4,62	7,45

Table 4: trust in local authorities (on a scale of 1-10)

De ambassadeurs van de Islamitische gemeenschap vinden dat zij in een bevoorrechte positie terecht zijn gekomen (8,25/10), terwijl dit in beperktere mate het geval is voor de Joodse en Zwarte gemeenschap (5,43 en 5,79/10). Dit is belangrijk gezien het feit uit onderzoek van onder andere (Wong, 2007) dat opwaartse beweging in iemands positie een belang op zich kan worden, wat een secundair voordeel kan opleveren (autoriteit, financiële voordelen). Dit kan een risico vormen voor het sociaal kapitaal.

5. Kwaliteit van de organisatie van de bijeenkomst(en)

In de hechttingsfase wordt de kwaliteit van de organisatie hoog gewaardeerd (8,6/10) en mensen moedigen het aan om dit soort gesprekken binnen gemeenschappen te organiseren. Het lijkt belangrijk dat de deelnemers op een ongestoorde en veilige plek samen kunnen zijn waarbij de facilitators het gesprek duidelijk structureren en gefocust houden.

De tevredenheid over de rol van de facilitator daalt in de overbruggingsfase. Dit is begrijpelijk omdat vanaf dat moment de gesprekken persoonlijker en soms gespannen werden. Er lijkt ook een spanning te zijn tussen het proces en de resultaten in de gesprekken. Een van de deelnemers merkt expliciet op dat het proces soms te resultaatgericht is (door de facilitators), terwijl er tegelijkertijd een verlangen is bij de ambassadeurs naar wederzijdse kennismaking en contact en het opbouwen van vertrouwen. De kwalitatieve gegevens wijzen ook op dit dilemma. Procesfactoren die het meest genoemd worden zijn: luisteren naar elkaar, ontdekken wat men gemeen heeft (gedeelde pijn), leren elkaar te kunnen zien zonder discriminatie en vooroordelen, jezelf kwetsbaar durven opstellen, kwetsbaarheid en strijdbaarheid tegelijkertijd. Dit geeft in ieder geval aan dat de organisatoren een proces van overbrugging in gang hebben gezet, maar dit misschien nog niet tot volle wasdom hebben laten komen en te veel op de agenda (hun eigen agenda) gericht waren.

In de verbindende fase is de waardering voor de kwaliteit van de organisatie van de bijeenkomst door de ambassadeurs weer goed (7,28/10). Radar scoort een voldoende tot goed voor haar rol, evenals het modereren van het gesprek, de locatie en de catering. De rol van de gemeente voldeed echter niet aan de verwachtingen (4,87/10) en lijkt in lijn met de eerder gevraagde beoordeling van de groei van vertrouwen. De zwarte gemeenschap is hierover het meest positief, in tegenstelling tot de Joodse (4,86/10) en Islamitische gemeenschap (3,5/10). Uit de kwalitatieve gegevens lijkt een verklaring naar voren te komen: Er is teleurstelling over het gebrek aan betrokkenheid. Een van de opmerkingen: "Bij de gemeente Rotterdam is discriminatie op de werkvloer niet besproken. En juist daar moet veel werk verzet worden".

	Bonding	Bridging	Linking	Av.
Islamic	8,9	7,77	7,48	8,05
Jewish	8,8	7,14	7,57	7,84
Black	8,0	6,56	7,21	7,26
Av.	8,6	7,16	7,28	7,72

Table 5: appreciation for organisation (on a scale of 1-10)

6. Evaluatie van de bijeenkomsten volgens externe linking partners

In totaal hebben 80 externe deelnemers (linking partners) een evaluatieformulier ingeleverd. De vier verschillende groepen van deze deelnemers (gemeente en politie, media, onderwijs- en culturele instellingen en zelforganisaties) zijn het in grote lijnen eens in hun beoordeling van de koppelfase. De algemene waardering is een 7,6 op een schaal van 10, wat het gemiddelde op alle vragen weergeeft. In hun waardering van de bijeenkomst zijn de vier groepen het in grote lijnen met elkaar eens: deze wordt over het algemeen als goed beoordeeld. Alle groepen zijn het ook eens in de opmerking dat er te weinig concrete afspraken zijn gemaakt tijdens de bijeenkomsten.

In termen van de groei van sociaal kapitaal werd de meeste winst gezien in de bewustwording van de kwesties (8,4/10) en iets minder in termen van vertrouwen in de ambassadeurs (7,0/10) en de mate waarin mensen zich kwetsbaar durfden op te stellen (7,1/10). Dit kan te wijten zijn aan het feit dat dit pas een eerste bijeenkomst was.

De inhoud van de avonden sloot aan bij de voorkennis (7,8/10) en werd relevant gevonden (7,8/10) en mensen voelden zich klaar voor het vervolg (7,6/10). Dit is niet omdat mensen geleerd hebben van de bijeenkomsten (6,8/10) en de vaardigheden die ze opgedaan hebben (6,3/10), maar omdat ze contact gemaakt hebben met de ambassadeurs (7,3/10), zich bewust lijken te zijn van de urgentie van de kwestie (8,4/10) en de venijnigheid van hun eigen praktijk (kwalitatieve gegevens) en bereid zijn om vervolgstappen te zetten (7,8/10). Ervaringen met discriminatie en de impact ervan bereiken de werkvloer binnen de instellingen niet. Er wordt gewezen op de venijnigheid van beleid en men vraagt om meer en terugkerende input om de grote trage massa van willekeur en onwetendheid onder collega's in beweging te krijgen en verandering teweeg te brengen. Mensen willen er ook aan werken en geven aan follow-up of feedback te willen (kwalitatieve gegevens). Tot concrete afspraken kwam het echter niet in

deze bijeenkomsten (4,4/10).

Externen beoordeelden de organisatie van de avond over het

algemeen als goed

(8,1/10). Alleen de voorbereiding werd iets minder gewaardeerd. Men wist blijkbaar niet altijd wat men kon verwachten, zoals ook uit de kwalitatieve gegevens naar voren kwam.

	Municipality	Media	Education	Sociocultural domain	Av.
Overall appreciation	7,66	7,53	8,52	7,59	7,83
Linking effect	6,72	6,95	7,28	6,28	6,81
Organisation	8,13	7,81	8,05	8,05	8,01
Av.	7,50	7,43	7,95	7,31	7,55

Table 6: appreciation linking partners (on a scale of 1-10)

7. Voldoen de resultaten aan de criteria voor succes?

De norm voor succes die de initiatiefnemers van het project hanteren in hun ontwerp is dat 75% van de deelnemers van mening moet zijn dat er sprake is van positieve groei/effect. Dit is vertaald naar een waardering van minimaal 6 op een schaal van 1-10 op de verschillende meetpunten van het project. Deze zes of hoger norm werd in alle fasen gebruikt.

In de bondingfase voldoen de relevantie van de bijeenkomsten en het leereffect dat ze teweegbrengen aan de norm: gemiddeld 87% van de aanwezigen beoordeelde deze aspecten met een 6 of hoger. Voor andere aspecten, zoals de groei van sociaal kapitaal, geldt dit niet, ook niet op deelaspecten. In de bridgingfase voldoet geen van de beoordeelde aspecten aan de norm. Dit geldt ook voor de proceskant van de groei van sociaal kapitaal (groei van onderling vertrouwen, kwetsbaar durven zijn, groei van coördinatie, etc.) (77% ≥ 6), evenals de waardering voor de groei van vertrouwen in de eerlijkheid van de samenleving (75% ≥ 6) en de waardering voor de organisatie van de bijeenkomsten (84% ≥ 6). De waardering voor het resultaat van de koppelingsfase voldoet niet aan de norm voor succes (66% ≥ 6). Negatieve uitschieters in die fase (minder dan de helft van de ambassadeurs vindt dat er een positieve bijdrage was) zijn de mate waarin er afspraken waren en de beoordeling van de rol van de gemeente in de organisatie. Positieve uitschieters (meer dan 90% van de ambassadeurs vindt dat er een positieve bijdrage was) zijn de groei van de ambassadeurs in het zich meer betrokken voelen bij de inspanningen van de gemeente om discriminatie en racisme beter te bestrijden (94,7%), positieve waardering van de facilitaties (89,5%) en de organisatie van de koppelingsfase (locatie, catering en de rol van RADAR (respectievelijk 100%, 100% en 94%).

Een negatief resultaat ($\leq 25\%$ positieve waardering) betreft de waardering voor de groei van vertrouwen in de gemeente in de koppelingsfase, die door slechts 13,1% van de ambassadeurs positief wordt gewaardeerd.

Voor de externe verbindingpartners waren de bijeenkomsten succesvol in termen van hun algemene waardering van de bijeenkomsten. Vooral de verbinding met voorkennis en de bijdrage aan hun bewustwording van de kwesties vallen positief op, respectievelijk 84% en 88% ≥ 6 . Met betrekking tot hun kijk op de toekomst gaven de externe verbindingpartners aan dat de bijeenkomsten succesvol bijdroegen aan hun bereidheid om met de ambassadeurs in gesprek te gaan (78% ≥ 6). Andere aspecten van het ontwikkelen van een gedeelde gespreksbasis voldoen niet aan het criterium, maar komen er dicht bij in de buurt, zoals het vergroten van vertrouwen en interpersoonlijk contact (71% ≥ 6). Hetzelfde geldt helaas niet voor andere aspecten, zoals het bijdragen aan de kennis en vaardigheden van de externe linking partners (59% ≥ 6) en het maken van concrete vervolgspraken (31% ≥ 6). De externe linking partners zijn het op dit punt eens met de ambassadeurs.

Samenvattend: Over het algemeen vinden de ambassadeurs het project geslaagd omdat het aansluit bij hun persoonlijke situatie, bijdraagt aan de kennis van de ambassadeurs en goed gestructureerd is. Resultaten zien zij vooral in de persoonlijke ontwikkeling die zij onderling als ambassadeurs hebben doorgemaakt, wat onder andere tot uiting komt in groei van onderling vertrouwen, contact en

	Bonding	Bridging	Linking
Relevance of the meetings	√		
Learning effect	√		
Opportunity for personal input	√		
Meeting expectations	√		
Meeting goals	√		
More knowledge on common anti-discrimination strategy	√		√
Connection with prior situation	√		√
Connection with personal situation	√		√
Being part of new community	√		√
better contacts with peers			√
Dare to be vulnerable			√
More coordination fighting racism and discrimination			√
Feeling more involved in antidiscrimination policy			√
Appreciation of facilitators role	√	√	√
Venue	√	√	√
Catering	√	√	√
Organisation of meetings		√	√
Negative result: increase in trust in municipality			√

afstemming, meer grip op de eigen situatie en kennis over (de voordelen van) een gezamenlijke aanpak. Een derde succes is de groei van betrokkenheid bij de inspanningen van de gemeente om discriminatie en racisme aan te pakken. Dit staat echter in contrast met een vierde resultaat, namelijk het gebrek aan vertrouwen van de ambassadeurs in hun externe verbindingpartners, dat deze hen als gelijken zullen behandelen en ook het gebrek aan uitzicht op echte verandering met sterke afspraken. Deze resultaten werden in grote lijnen bevestigd in de eindexamenbijeenkomst met de ambassadeurs. Daar werd expliciet gevraagd om meer aandacht voor de emotionele belasting van de ambassadeurs als gevolg van het delen van hun ervaringen met discriminatie en racisme en werd zowel gevraagd om strakkere begeleiding als om meer flexibiliteit en tijd in het proces.

De initiatiefnemers van het project maakten het zichzelf niet gemakkelijk om het project tot een goed einde te brengen door de lat zo hoog te leggen. Dit impliceerde dat de aanpak in de loop van het project in veel opzichten naar hun eigen maatstaven niet succesvol was. Die norm van 75% beoordeling van een positieve impact is (>6), is erg scherp gesteld. Als de norm ligt op een meerderheid van de deelnemers (>50%) die groei ervaart, dan is de aanpak op bijna alle punten geslaagd en dan is alleen de enkele aspecten van vertrouwen in de externe verbindingpartners niet geslaagd. Als de norm wordt gesteld op een waardering hoger dan of gelijk aan vijf (≥ 5), dan geldt hetzelfde. Daar waar de resultaten van het project niet succesvol genoemd kunnen worden, moeten ze in ieder geval hoopvol worden genoemd met een iets mildere invalshoek.

8. Slotopmerkingen

Het beeld dat uit de data naar voren komt is dat de ambassadeurs de belangrijkste groei zien in hun persoonlijke ontwikkeling en ontwikkeling als een (nieuwe) groep met vergelijkbare ervaringen van discriminatie en uitsluiting en als een gemeenschap van gelijkgestemden. De ambassadeurs voelen zich gesterkt door dit project. Ze zien dat het veranderingsproces bij hun gesprekspartners (de verbindende partners), met name de gemeente, nog moet beginnen en steken hun teleurstelling hierover niet onder stoelen of banken. De negatieve beoordeling over het gebrek aan groei bij de gemeente moet echter worden genuanceerd als we bedenken dat de ambassadeurs wel het gevoel hebben dat hun betrokkenheid bij de inspanningen van de overheid om discriminatie en racisme te bestrijden is gegroeid en dat de groei in vertrouwen in de samenleving als geheel, positief wordt beoordeeld. Dit versterkt het beeld dat mensen de gemeente niet zozeer zien als bewaker van een rechtvaardige en gelijkwaardige samenleving, maar steeds meer als gesprekspartner om daar met vereende krachten aan te werken. Niet voor niets vragen de ambassadeurs dan ook om de gesprekken zoals die in alle fasen van dit project zijn gevoerd voort te zetten. Hieruit lijkt een nieuw beeld van de gemeente te ontstaan, dat verandert van bewaker en beheerder naar uitvoerder, aannemer en aanbieder van diensten.

Referenties

- M'charek, A. (2014). Race, time and folded objects: the HeLa error. *Theory, Culture & Society*, 31(6), 29-56. doi:10.1177/0263276413501704
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital *Journal of Democracy* 6(1), 65-78. doi:doi-org.vu-nl.idm.oclc.org/10.2307/3824796
- Szreter, S., & Woolcock, M. (2004). Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, 33, 650-667. doi:10.1093/ije/dyh013
- Wong, S. (2007). *Exploring 'Unseen' Social Capital in Community Participation. Everyday Lives of Poor Mainland Chinese Migrants in Hong Kong*. Amsterdam: Amsterdam University Press.